

Mariusz Chodowiec

(CBN IKRIBL)

Mała/wielka historia. Rec. Claudia Erdheim: „Już od dawna niekoszernie”. Siedlce 2015

Omawiana książka jest sagą rodzinną. Akcja powieści toczy się pomiędzy 1874 a 1945 r., czyli końcem II wojny światowej, a co w tym kontekście istotne – Holokaustu. Jest to historia rodziny żydowskiej, dla której ten okres zakończył się tragicznie. Trzy pokolenia rodzą się, rozwijają, poznają świat, który ciągle się zmienia. To opowieść nie tylko o ludziach ale też o wielkiej i małej historii Europy Środkowo-Wschodniej. Mówi o życiu codziennym, zmianach obyczajowych, społecznych i ekonomicznych. Opisuje jak kształtują one ludzi i jak ludzie są często nieprzygotowani na to, co się zdarzy. Traktuje również o ich niekiedy irracjonalnych reakcjach na to, co im się przytrafia.

Cała historia zaczyna się od chwili małżeństwa Mojżesza Hersza i Estery, z którego narodziło się pięciu synów. Bohaterem utworu jest zatem rodzina. Rozwija się ona jak gałęzie rozrastającego się drzewa. Jednocześnie widać w tej grupie konflikty, ujawniają się problemy z dorastaniem czy dostosowaniem się do zmieniającej się rzeczywistości. Poszczególni członkowie rodziny inaczej podchodzą do życia. Ich postawę kształtują warunki, idee oraz własne przemyślenia. Z powieści jasno wynika, że historia inaczej by się potoczyła, gdyby nie pieniądze zarobione w Drohobyczu na wydobyciu ropy naftowej i wosku ziemnego. Nie byłoby tych ludzi stać na drodze studia medyczne czy rozpoczynanie nowych interesów, takich jak browar czy większy sklep. Pieniądze przydają się też podczas okupacji niemieckiej, gdyż ukrywanie się było po prostu drogie.

Autorka Claudia Erdheim jest doktorem filozofii. Urodziła się w 1945 r. w Wiedniu. Studiowała filozofię i logikę, wykładała na kilku uniwersytetach w Niemczech. Od 1984 do 2005 r. była wykładowczynią w Instytucie Filozofii w Wiedniu. Obecnie mieszka w stolicy Austrii jako wolna pisarka. Jest autorką wielu publikacji książkowych. Była wielokrotnie nagradzana za twórczość literacką¹. Pisarka stara się być bardzo obiektywna i werystyczna w opisach realiów mimo tego, że

¹ Claudia Erdheim, *Już od dawna niekoszernie. Historia pewnej rodziny*. Siedlce 2015. Por. też stronę internetową Autorki <http://www.erdheim.at/> oraz stronę wydawcy: <https://ikribl.wordpress.com/2016/01/04/claudia-erdheim-juz-od-daw-na-niekoszernie/>

jest to historia jej rodziny. Opis bohaterów jest realistyczny, zarówno pod względem zachowania, jak i świata przeżyć wewnętrznych. Poznajemy ten świat z perspektywy członka rodziny. Nie ma jakichś eksperymentów w narracji czy też zaskakujących chwytów formalnych. Całość jest przejrzysta narracyjnie.

Przedstawiana historia opowiadana jest z perspektywy bohaterów, a właściwie konkretnej postaci, o której mówi dany fragment książki. Autorka skupia się na kształtowaniu obrazów dorastania i rozwoju osobowości. Dzieci poniżej kilkunastu lat są opisane pobieżnie. O większości osób starszych wspomina się tylko wtedy, gdy dzieją się ważne wydarzenia z nimi związane lub też wspomina się o nich bardzo ogólnikowo. Na przykład, gdy ojciec umiera i ma to jakiś wpływ na młodszą osobę. Jeżeli chodzi o słownictwo, jakim autorka opisuje wydarzenia, to jest ono specyficzne, niekiedy nasycone terminami specjalistycznymi (słownictwo zawodowe) czy też pojęciami abstrakcyjnymi, które są związane z ideami czy prądami społecznymi oraz politycznymi.

To, jak ludzie myślą ma bardzo duże znaczenie, bo pozwala poznać nie tylko ich motywacje, dlaczego zrobili to, co zrobili, ale też ich mentalność, świat pojęć, w jakim się poruszali, a więc ich świadomość i tożsamość. Bohaterowie zmieniają się czasami diametralnie. Każde pokolenie żyje w trochę innym świecie i porusza się w troszkę innej rzeczywistości społecznej i pojęciowej.

W książce pokazano także stosunki pomiędzy różnymi kulturami. Bohaterowie żyją w społeczności międzyetnicznej, co ma zarówno dobre, jak i słabsze strony. Do dobrych należy współpraca międzyludzka. Bohaterowie robią interesy, pracują nad wspólnymi zadaniami czy uczą się lub wypoczywają wspólnie. Bez tej kooperacji nie mogliby się tak szybko rozwijać czy też żyć w dobrobycie. Z drugiej strony ujawnia się antysemityzm, który wydaje się szeroko wówczas rozpowszechniony. Przejawiał się on poprzez rozruchy i bunty społeczne. Jednak nie miał bezpośredniego wpływu na losy rodziny aż do czasu Holokaustu.

Autorka przyznaje, że sami Żydzi nie zawsze byli sprawiedliwi w stosunku do innych. Na początku był przecież wyzysk w kopalni w Drohobyczu. Robotnicy pracowali ciężko za bardzo małe stawki narażając się na spore niebezpieczeństwo. Podczas I wojny światowej obchodzili braki zaopatrzeniowe kupując towary na czarnym rynku. Na początku byli też powściągliwi w kontaktach z nie-Żydami, zwłaszcza niemile były widziane związki małżeńskie, ale potem to się zmieniło. Sama autorka jest przecież dzieckiem pół-Żydówki i Austriaka, więc jest etnicznie związana z narodem żydowskim. Zresztą ten związek pomógł przetrwać jej matce czasy Holokaustu.

Realizm powieści polega także na bardzo dokładnym pokazaniu często drobnych szczegółów historycznych. Nie chodzi tu tylko o pokazanie wielkich wydarzeń, takich jak rzeczywistość wojenna, ale też detali dziejowych, co sprawia, że świat przedstawiony jest bardziej rzeczywisty; można go zobaczyć oczami bohaterów. Służą temu między innymi wstawki i cytaty z artykułów prasowych, wiadomości czy odezw, które mają pokazać szersze tło historyczne.

Świat przedstawiony jest przeważnie poważny, ale jest też humor, który go ciekawie ubarwia. Akcja dzieje się w wielu miejscach, w wielu krajach na przestrzeni dość długiego okresu. Przez ten okres zmieniają się granice. Zmianom podlegają także miasta i miasteczka, w których rodzą się, żyją i umierają bohaterowie. Opisy poszczególnych miejsc są bardzo konkretne. Są to miejsca, w których dzieje się akcja i w mniejszym stopniu służą one do charakterystyki pośredniej bohaterów.

Jak się wydaje nie wszystkie przywołane w powieści dane historyczne są wiarygodne. W jednym z fragmentów są informacje, że legiony Piłsudskiego mordowały i grabiły Żydów na wielką skalę podczas walk o Lwów z Ukraińcami². Najpewniej historia przywołana w powieści opiera się o relacje zachodnie. W ogóle, jeśli wspomina się o Polakach, to raczej negatywnie lub neutralnie. Inne elementy historyczne są świetnie opisane i w pełni zgodne z rzeczywistością. Na przykład, że podczas pierwszej wojny światowej robiono pączki z mąki kukurydzianej, kiedy zabrakło zwykłej. Szczegółowo opisano codzienność na froncie serbskim, zmagania z epidemiami w szpitalu polowym, pokazano stosunki w armii austrowęgierskiej czy też, jakie znaczenie miał żółty pasek inteligenta, jak się o niego starano oraz, że zwalniał z niektórych prac, chociażby kopania latryn.

Powieść Claudii Erdheim może się podobać. Pozwala doskonale się wczuć w sytuację bohaterów i poznać ich losy. Poznajemy sytuację panującą w kilku niejako epokach historycznych. Sytuacja przed pierwszą wojną światową, po wojnie, jak i podczas drugiej wojny światowej, to właściwie różne światy. Choć historia zaczyna się w Drohobyczu, to później przenosi się do Wiednia, a z stamtąd do Lwowa; pod koniec powieści również na Węgry i Rumunię. W tym okresie poznajemy historię członków rodziny, którzy starają się przetrwać Holokaust w wielu krajach i na różne sposoby.

² Claudia Erdheim, *Już od dawna niekoszenie*, s.201-203. Por. też Czesław Maczyński: *Boje lwowskie* (1921). <http://lwow.home.pl/maczynski/2.html>.

Summary:

The explores the autobiographical book *Już od dawna niekoszernie...* (Siedlce 2015), written by author of Claudia Erdheim who lives in Vienna. The novel was translated from German into Polish and follows the story of a Jewish family and the multicultural society of Galicia at the turn of the century. The book is interesting, well written and rich in historical details.

Key words: Claudia Erdheim, Autobiographical Novel, Jewish Family

Bibliografia:

- Claudia Erdheim: *Już od dawna niekoszenie*. Tłum. Łukasz Brzana. Siedlce 2015.
- Czesław Mączyński: *Boje lwowskie* (1921). <http://lwow.home.pl/maczynski/2.html>
- <http://www.erdheim.at/>.